

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ БАНКІВ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ

ВОВЧАК О. Д.

доктор економічних наук

ПІРОГ В. В.

здобувач

Київ

Сьогодні можна констатувати, що оцінка кредитоспроможності позичальника набуває особливої актуальності у формуванні кредитних відносин між їх учасниками. Існуючі методичні підходи до оцінювання кредитоспроможності позичальника потребують критичного аналізу і переосмислень на основі врахування реальної ситуації на фінансових ринках, спільних інтересів кредитора і позичальника в забезпеченні ефективності кредитних операцій.

З огляду на це важливим є створення єдиної нормативної бази для визначення фінансового стану підприємств і системи рейтингів надійності й кредитоспроможності підприємств. Водночас сьогодні актуалізувалася проблема необхідності вдосконалення системи показників кредитоспроможності з метою створення дієвої методики для розрахунків інтегрального показника кредитоспроможності позичальника на основі кількісних і якісних критеріїв.

Дослідженню схем і механізмів кредитних відносин, вибору найбільш раціональних з них надається велика увага у працях західних фахівців. Зокрема, питання формування кредитної політики в банківських установах знайшли відображення в працях відомих зарубіжних економістів Л. Бернстайн, Е. Дж. Долана, Р. Котлера, В. Лескіса, Ф., Е. Ріда, Е. Числи, П. Роуза, Дж. Сінкі, Ван Хорна, Д. Мак-Потси, Д. Карлслиси, К. Дигц та інших.

Теоретичні основи формування кредитних відносин між суб'єктами господарювання, методи та напрями мінімізації кредитних ризиків досить чітко висвітлено в роботах П. Беленького, О. В. Васюренка, В. В. Вітлінського, А. Гальчинського, Б. С. Івасіва, А. Єпіфанова, В. С. Загорського, Т. В. Майорової, Н. І. Машина, А. М. Мороза, А. А. Пересади, В. С. Стельмаха, Ю. С. Цал-Цалко та ін.

Як свідчать результати проведених в цьому напрямі досліджень, сьогодні немає єдиного, у тому числі галузевого, класифікатора кредитоспроможності й надійності позичальників. У розвинених країнах існують рейтинги фінансового стану, надійності й кредитоспроможності фірм, що періодично публікуються і дають кредитуру можливість правильно оцінити свій ризик при видачі кредиту. Вітчизняні ж банки діють скоріше інтуїтивно, надаючи більше уваги кредитній історії позичальника і його діловій репутації, а не фінансовим можливостям.

Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності удосконалення методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників та удосконалення на основі використання у вітчизняній банківській практиці сучасних методів такої оцінки.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. В економічній літературі кредитоспроможність розглядається найчастіше як показник, що характеризує здатність позичальника повністю й у визначений термін розрахуватися зі своїми боргами та зобов'язаннями [1]. Однак у світовій практиці пропонується для визначення цього показника багато різних методичних підходів. Це свідчить про те, що навіть у теоретичних аспектах відсутні визначальні положення щодо сутності та функцій даного показника в розв'язанні проблеми повернення кредитів. Практично кожен кредитор і позичальник використовує власні методичні підходи до визначення кредитоспроможності. Це призводить до того, що вже на першому етапі кредитних відносин між кредитором

і позичальником з'являються суперечності, які ускладнюють їх відносини, вимагають додаткових зусиль для того, щоби прийняти спільний компромісний варіант стосовно оцінки кредитоспроможності позичальника.

На наш погляд, кредитоспроможність слід розглядати як основний критерій у формуванні й розвитку кредитних відносин між комерційними банками та підприємцями-товаровиробниками. Водночас надто високі вимоги до позичальника кредитних ресурсів з боку банку призводять, як правило, до того, що позичальник знаходить інших кредиторів, а комерційний банк втрачає клієнта.

Як показує практика, сьогодні вітчизняні комерційні банки, спираючись на власний і зарубіжний досвід, починають приділяти увагу оцінці фінансових можливостей позичальника [2]. При цьому використовуються сучасні програми експрес-аналізу фінансового стану підприємств, руху грошових потоків. Одночасно створюється інформаційна клієнтська база, що містить інформацію про кредитну історію позичальника, його ділову репутацію, стан рахунків тощо. Вважаємо, що аналітичні можливості такого підходу обмежені відсутністю єдиної нормативної бази, опорних (порівняльних) величин фінансових показників у відповідних галузях.

Визначення кредитоспроможності слід розглядати як системну оцінку, комплекс методичних інструментів

і принципів дослідження її рівня з розподілом методів визначення кредитоспроможності за суб'єктами кредитних відносин. На думку окремих вчених-економістів, значну увагу потрібно приділяти складовим елементам характеристики кредитоспроможності, що впливає на якість аналізу і правильність вибору рішень щодо кредитування. Кожна характеристика має різну вагомість (значимість) щодо кредиторів та їх інтересів. Ураховуючи, що у світовій практиці використовуються різні системи аналізу кредитоспроможності, доцільно мати уніфікований набір характеристик [3].

У банківській практиці розрізняють прямі і непрямі методи аналізу кредитоспроможності клієнтів. Прямі методи використовуються досить рідко. Вони передбачають, що сума набраних клієнтом балів фактично прирівнюється до тієї суми позики, на яку він має право. Непрямі методи є більш поширені. Їх суть полягає в наданні певної ваги (балів) різним оцінним показникам, а результатом оцінки служить виведення класу кредитоспроможності клієнта.

Аналіз банківської практики засвідчує, що одним з найпоширеніших на сьогодні методів оцінювання, який надає можливість оцінити фінансовий стан та ефективність роботи суб'єкта господарювання, є аналіз кредитоспроможності підприємницьких структур на основі системи фінансових показників (рис. 1).

Рис. 1. Структура показників аналізу кредитоспроможності суб'єктів господарювання [1]

Більшість існуючих методів аналізу оцінки кредитоспроможності розглядають фінансовий стан та ефективність господарювання підприємства з погляду кредитора і характеризують той чи інший бік діяльності позичальника. В Україні критерії оцінки діяльності та фінансового стану позичальника встановлюються кожним банком самостійно з урахуванням вимог Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих витрат по кредитних операціях комерційних банків та Рекомендацій Національного банку України щодо оцінки комерційними банками кредитоспроможності і фінансової стабільності позичальника.

Для забезпечення кредитоспроможності одних підприємств достатній рівень коефіцієнта покриття може бути нижчий, аніж встановлене нормативне значення, для інших – вище. Усе залежить від структури оборотних коштів, стану матеріальних оборотних коштів, величини дебіторської заборгованості. Один рівень цього коефіцієнта може бути достатнім для одного позичальника і недостатнім для іншого, з іншою структурою оборотних коштів.

Практика зарубіжних комерційних банків щодо технології визначення кредитоспроможності підприємницьких структур полягає в самостійному виборі коефіцієнтів для практичного використання, вирішенні питання про методологію їх розрахунку. Ця інформація включається в стандартні бланки звітності клієнтів, які розраховують коефіцієнти та заповнюють їх при звітах. На основі цих даних при необхідності робиться відповідний висновок про кредитоспроможність клієнта. І хоча використання цих методів дає значний ефект, поки що вони не мають широкого застосування у вітчизняній практиці.

За відсутності нормативних значень аналізованих показників найбільш раціональною є методика аналізу кредитоспроможності позичальників та розподіл їх за класами кредитоспроможності на основі одного синтезованого показника – рейтингу, який виражається в балах [4]. Цей метод дозволяє охарактеризувати фінансовий стан підприємства на основі рейтингу за скороченим колом показників та визначити межі інтервалу їх коливання (табл. 1), при яких укладення кредитної угоди доцільно. Доцільність використання скороченого кола показників пояснюється тим, що значення багатьох коефіцієнтів нерідко дублюють один одного.

Рейтинг та значущість показника визначається індивідуально для кожного позичальника залежно від політики банку, особливостей клієнта, ліквідності його балансу, становища на позичковому ринку. Згідно зі

згаданою методикою, загальна оцінка кредитоспроможності дається в балах, які є сумою добутку рейтингу кожного показника на клас кредитоспроможності. До першого класу відносять підприємства, які за підсумком набрали від 100 до 150 балів. До цих підприємств банки можуть застосовувати пільговий кредитний механізм, тобто відкривати пряму кредитну лінію, встановлювати скидки з процентних ставок, регулювати умови кредитного договору на користь позичальника. До другого класу відносять підприємства, які за оцінкою кредитоспроможності набрали від 151 до 250 балів. За цією позицією банк повинен зосередити увагу на структурі ліквідних активів. До третього класу відносять підприємства, які набрали від 251 до 300 балів. Як правило, банк відмовляє таким підприємствам у позиції або ж застосовує жорсткі вимоги до дії кредитної угоди.

Останнім часом в західних банках розробляються методи оцінки якості потенційних позичальників за допомогою різного роду статистичних моделей. Мета в тому, щоб розробити стандартні підходи для об'єктивної характеристики позичальників. Прикладом такого підходу може бути «модель Зета» (*Zeta model*), що розроблена групою американських економістів (зокрема Е. Альтманом) та застосовується банками при кредитному аналізі. Модель призначена для оцінки ймовірності банкрутства ділової фірми. Значення ключового параметру «Z» визначається за допомогою рівняння, змінні якого відображають деякі ключові характеристики аналізованої фірми - її ліквідність, швидкість обігу капіталу тощо [4, с. 43]. Якщо для даної фірми коефіцієнт перевищує встановлену межу, то фірма зараховується до розряду надійних, якщо ж отриманий коефіцієнт нижче критичної величини, то згідно з моделлю фінансовий стан такого підприємства підозрілий і надавати кредит йому не рекомендується.

У західноєвропейських банках широко використовується різні прийоми та методи кредитного скорингу (*credit scoring*) – від найпростіших формул до складних математичних моделей.

Скорингова модель може використовуватись як для оцінки вже наданого кредиту (тобто ступеня вірогідності порушень фірмою умов кредитного договору), так і для відбору потенційних позичальників. Техніка кредитного скорингу була вперше запропонована американським економістом Д. Дюраном для відбору позичальників за споживчим кредитом. Виведена ним формула може допомогти кредитному працівнику легко і швидко оцінити якість потенційного претендента на одержання кредиту за групою чинників та відповідних зважувальних до них коефіцієнтів [5, с. 31 – 33].

Таблиця 1

Розподіл позичальників за класами кредитоспроможності

Коефіцієнт	1-й клас	2-й клас	3-й клас
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2 і вище	0,15 – 0,2	менше 0,15
Проміжний коефіцієнт покриття	0,8 і вище	0,5 – 0,8	менше 0,5
Коефіцієнт покриття	2,0 і вище	1,2 – 2,0	менше 1,0
Коефіцієнт фінансової незалежності	понад 60%	40 – 60%	менше 40%

Застосовуючи ці коефіцієнти, Дюран визначив межу, що розподіляє «гарних» і «поганих» позичальників в 1,25 бала. Клієнт, що отримав більше 1,25 бала, може бути віднесений до групи помірної ризику, а той, що отримав менше 1,25 бала, вважається небажаним для банку.

Таким чином, результативність управління кредитними ризиками в банківському секторі економіки України ґрунтується, насамперед, на якісній оцінці кредитоспроможності позичальника. Вітчизняному банківському сектору необхідно на основі зарубіжного банківського досвіду удосконалювати методику аналізу кредитоспроможності позичальників з використанням сучасних підходів, що сприятиме підвищенню ефективності управління кредитним ризиком і тим самим – його мінімізації чи уникнення. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Луб'яницький О. Г.** Особливості оцінки кредитоспроможності клієнта банку / О. Г. Луб'яницький // Вісник Української академії банківської справи.– 2006.– № 2.– С. 54.
2. **Шило В. П.** Аналіз фінансового стану виробничої та комерційної діяльності підприємства.– К.: КОНДОР, 2005.– 297 с.
3. **Вітлінський В. В.** Кредитний ризик комерційного банку / В. В. Вітлінський: Навчальний посібник.– К.: ТОВ Знання, КОО, 2007.– 395 с.
4. **Грачева М. Н.** Особливості корпоративного управління в банках / М. Н. Грачева // Банківський огляд.– 2004.– № 9.– С. 43.
5. **Бутенко О.** Організація регулювання процесів споживчого кредитування у країнах Центральної та Східної Європи / О. Бутенко // Банківська справа.– 2008.– № 1.– С. 18 – 23.